

ЕКЗИСТЕНЦІАЛ ДОМУ У ПОВІСТІ ГАЛИНИ ПАГУТЯК «ГІРЧИЧНЕ ЗЕРНО»

THE EXISTENTIAL OF THE HOME
IN HALYNA PAHUTYAK'S STORY "THE MUSTARD SEED"

Гаврилюк О.Р.,

*orcid.org/0000-0003-4010-2004**аспірантка кафедри української мови та літератури
Національного університету «Острозька академія»*

Стаття присвячена актуальній темі вкорінення, насамперед ролі топосу у формуванні ідентичності індивіда та сприйняття ним довколишнього світу. Мета дослідження полягає в аналізі поняття екзистенціал Дім в повісті Г. Пагутяк «Гірчичне зерно». Філософську основу розвідки становлять роботи Мартіна Гайдеггера, у яких неодноразово осмислено тему зв'язків людини з батьківщиною. Аналіз праць вітчизняних вчених дозволив зробити висновки про прояв індивідуальних особливостей концепту на національному ґрунті. З'ясовано, що в авторській візії Г. Пагутяк Дім осмислюється в екзистенційному руслі. Провідна роль локусу в письменниці визначена як прихисток, інтимний захищений простір. Авторці притаманно сакралізувати Дім, наділяючи його ознаками священного місця, що дозволяє стверджувати про взаємозв'язки поняття з екзистенціалом Храму. Небезпідставним є зауваження про спорідненість з екзистенціалом Поле, який у письменниці актуалізований через образ Саду. Для Г. Пагутяк пріоритетно наголосити на важливості контакту індивіда із землею. Помешкання в письменниці це не лише будівля, це наділ, який передається у спадок, стаючи місцем пам'яті. У статті проаналізовано поняття знекорінення, яке в авторському розумінні, проявляється через забуття минулого, відстороненість від традицій. Наголошено на руйнівному характері цього процесу, що загрожує втраті ідентичності, розриву родинних зв'язків. У роботі також обґрунтовано роль екзистенціалу Дім на національному рівні. Схарактеризовано особливості уявлення про помешкання в українській ментальності, спричинені особливостями географічного розташування, історичними умовами та взаємодією з природним середовищем. У повісті Галини Пагутяк ці аспекти розкриті завдяки нелінійному сюжету. На прикладі динаміки змін у суспільстві протягом століття, авторка наголошує на важливості вкорінення індивіда, його зв'язку із батьківщиною. Це дає можливість зробити висновок про екзистенціал Дім у творі як про поняття, що означає простір країни загалом.

Ключові слова: екзистенціал, дім, пам'ять, простір, укорінення.

The article is devoted to the relevant topic of rooting, primarily the topos' role in forming an individual's identity and his perception of the surrounding world. The purpose of the study is to analyze the concept of existential Home in H. Pahutyak's story «The Mustard Seed». The philosophical basis of intelligence is the works of Martin Heidegger, in which the theme of a person's ties with his homeland has been elaborated more than once. The analysis of the works of domestic scientists made it possible to draw conclusions about the manifestation of the individual characteristics of the concept on a national basis. It was found that in the author's vision of H. Pahutyak, the Home is understood in an existential way. The leading role of the locus in the writer is defined as a shelter, an intimate protected space. The author tends to characterise the sacralization of the Home, endowing it with the signs of a sacred place, which allows us to assert the concept's relationship with the Temple's existential. The remark about the affinity with the existential Field, which is actualized in the writer through the image of the Garden, is not unreasonable. For H. Pahutyak, it is a priority to emphasize the importance of the individual's contact with the earth. For the writer, dwelling is not just a building; it is an allotment that is inherited, becoming a place of memory. The article analyzes the concept of uprooting, which, in the author's understanding, manifests itself through forgetting the past and detaching from traditions. The destructive nature of this process, which threatens the loss of identity and the severing of family ties, is emphasized. The work also substantiates the role of the existential Home at the national level. The characteristics of the idea of housing in the Ukrainian mentality, caused by the peculiarities of the geographical location, historical conditions and interaction with the natural environment, are characterized. In the story of H. Pahutyak, these aspects are revealed thanks to the non-linear plot. Using the example of the dynamics of changes in society over the course of a century, the author emphasizes the importance of rooting the individual and his connection with the homeland. This makes it possible to draw a conclusion about the existential Home in the work as a concept that signifies the space of the country in general.

Key words: existential, home, memory, space, rooting.

Постановка проблеми. Сьогодні, в час нових глобальних криз, дослідження витоків своєї ідентичності, пізнання системи коренів національного буття для українців стає як ніколи актуальним. Серед різноманіття духовно-ментальних феноменів української культури фундаментальним є екзистенціал Дому. Цивілізаційні зміни, що супроводжуються урбанізацією, стиранням

кордонів між державами й континентами, потребою чи бажанням постійних переїздів, посприяли десакралізації цього архетипу. Проте через проблему втрати чи загрози втрати дому знову виникає потреба переглянути його значення. Адже в уявленні сучасного українця це поняття вкотре стає символічним і означає не лише власний будинок, йдеться про межі держави, коли

вся територія країни починає символізувати Дім національного буття.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Термін «екзистенціал» був введений німецьким філософом М. Гайдеггером замість класичного аристотелівського «категорія» для опису Dasein. У вітчизняній науці цю тему досліджувала вчена С. Копилова, яка окреслила своє трактування цього поняття: «під екзистенціалами людського буття ми розуміємо духовнопрактичний феномен, що становить невід'ємний конституент тут-буття» [11, с. 285]. Інша українська науковиця Т. Власевич зауважує близькість понять «екзистенціал» та «ідентичність», наголошуючи на тому, що «за допомогою екзистенціалів можна ідентифікувати народ, націю, а також розкрити визначальні риси автентичності особи та спільноти» [6, с. 297]. Оскільки, на думку вчених, на формування особистості великий вплив має культурно-історичне середовище, заведено вважати, що для кожного етносу притаманна окрема система специфічних екзистенціалів, які вирізняються серед загальнолюдських. Серед ряду понять характерних саме для українців здебільшого виділяють три основних: Дім, Поле, Храм. Глибокий аналіз ролі кожного з них є, безумовно, важливим на шляху розуміння людиною самої себе. Проте вважаємо за доцільне звернути увагу саме на екзистенціал Дім, оскільки він, зазвичай, є первинним і багато в чому визначальним культурно-соціальним простором в якому відбувається формування особистості.

В українському літературознавстві концепт Дім є досить перспективним предметом дослідження. Адже в сучасній літературі це один із провідних образів у творах багатьох письменників. Серед найвідоміших текстів варто виділити «Дім на горі», В. Шевчука, «Інтернат» С. Жадана, «Дім для Дома» В. Амеліної, «Маріупольський процес» Г. Вдовиченко та ін. У цьому колі авторів чільне місце займає творчість Г. Пагутяк, для якої архетип Дому є ключовим у низці творів. Цей образ у доробку письменниці досліджував ряд вітчизняних вчених, серед них: А. Артюх, яка звернула увагу на герметичність, умовність простору у творах авторки [1], М. Гірняк проінтерпретувала Дім як певну візію, самоціль у житті героїні твору «Книга Снів і Пробуджень» [8], Ю. Вишницька відзначила роль житла у письменниці як символу втраченого і віднайденого раю [5], у дослідженні Г. Бошкань доведено, що Дім у розумінні Г. Пагутяк – це простір, де реалізується мотив пам'яті [3], О. Вещикова натомість описала у своїй статті матеріальну іпостась помешкань у творчості авторки [4].

Постановка завдання. Попри те, що наявні розвідки здебільшого сфокусовані на вивчені поняття Дім у доробку письменниці в його екзистенційному аспекті, досі не було здійснено вичерпного дослідження, завданням якого було б розглянути авторську візію Г. Пагутяк в контексті провідних національних екзистенціалів. **Мета статті** полягає в комплексному аналізі екзистенціалу Дім в повісті «Гірчичне зерно» на декількох семантичних рівнях. Робота спрямована на розкриття індивідуального та національного значення поняття крізь призму філософії екзистенціалізму. Ціллю є з'ясувати роль екзистенціалу в житті людини як важливого елементу формування її ідентичності та системи цінностей.

Виклад основного матеріалу. Людина здавна поділяла простір навколо себе на «свій» – безпечний, знаний і на «чужий» – таємничий, незвіданий, ворожий. Цей поділ дозволяв індивіду через певну систему ритуалів, правил, табу впоратися із невизначеністю довколишнього світу. Дім у цій системі, як упорядкований простір, поставав антиподом до зовнішнього хаосу. Переступити цю межу часто означало наразити себе на небезпеку. В українському культурному контексті поняття «Дім» часто уособлює уявлення про «національні риси та буття українського народу, його ментальність» [6, с. 300], що зауважує дослідниця Т. Власевич. Науковця вважає, що в такому сприйнятті цей екзистенціал є символом, який стосується народу загалом, «коли йдеться про «національний дім» як передумову та гарантію збереження нації» [6, с. 299]. З плином часу ця система значень розширюється, набуває архетипних та онтологічних ознак.

У творчості Г. Пагутяк образ Дому наскрізний і концептуальний. Реальні й міфологічні будинки в авторки ніколи не є просто помешканням. Письменниця нашаровує сенси у такий спосіб, що функційне призначення дому стає вторинним. Науковиця А. Артюх наголошує, що житла у доробку Г. Пагутяк майже завжди «не так конкретний часопростір, як психологічне самоусвідомлення людини в реальному світі, носій етнопам'яті або метафізичне джерело сподівань» [1, с. 12]. Найчастіше письменниця зображує Дім як прихисток. Це «своя» територія, де індивід захищений від зла зовнішнього, ворожого світу. Роздуми Г. Пагутяк на цю тему суголосні уявленням Гайдеггера про помешкання як місце, де індивід «має власний куток» [7].

Прикметно, що ідеал Дому в Г. Пагутяк – це завжди «дім на землі». Натомість місто із його хмарочосами в авторки часто постає

антагоністом до села із затишними хатинами. Дослідник В. Малімон, говорячи про буття-в-місті, зауважує, що у сучасних мегаполісах наявний нескінченний потенціал для різноманітних граничних ситуацій, які спонукають до Пошуку, проте «шукаючи сенс життя в місті, Шукач або «знаходить себе», або пориває з містом» [12, с. 51]. Абсолютна більшість персонажів у творах Г. Пагутяк схильні робити вибір на користь останнього. Герой повісті «Гірчичне зерно» Михайло Бесараб після тривалого життя в місті також приймає рішення покинути його й повернутися до рідного села.

Вороття героя на батьківщину Г. Пагутяк обґрунтовує як втечу, яка зумовлена зрадою його старшого сина, що відправив батька до притулку. Проте розуміємо, що така мотивація для чоловіка є поверхневою, тригерною, але не основною, адже авторка схильна зображувати шлях своїх персонажів до Дому в екзистенційному вимірі. Дослідниця Т. Тебешевська в цьому контексті зауважує, що «життя Михайла Басараба розгортається на тлі конфлікту людини й суспільства, а також тогочасної епохи з процесами урбанізації, технологічної еволюції та духовної деградації. Герой відчуває самотність і відчуження у цьому світі й повертається до Урожа» [14, с. 57–58]. Це місце є знаковим у доробку Г. Пагутяк. Дослідниця Г. Бошкань зауважує, що «у «Гірчичному зерні» міфологізований топос Урожа акумулює семантику утопічності, що сугестує звільнення від тягарів і проблем бездуховного міста» [2, с. 244]. Помітно, що образ селища у творі набуває сакрального значення, уособлює «обітований край», який, на думку письменниці, в кожного свій: «Коріння кожної людини врістає у таке місце, але іноді треба прожити кілька років, щоби віднайти свій Уріж – урізаний долею клаптик землі, який минають війни, хвороби, смерть» [13, с. 54]. Авторка свідомо проводить паралель між образом міського притулку, де мешкав Бесараб, і образом притулку справжнього, яким є рідний дім. Псевдоприхисток здатний забезпечити людині фізичний комфорт, проте таке місце не задовольнить потреб душі індивіда, не стане справжнім помешканням, Домом.

До зображення батьківського будинку Бесараба Г. Пагутяк підходить ретельно, із розумінням того, що помешкання є тим простором, в якому індивід найвиразніше проявляє себе. Описуючи дім Михайла письменниця акцентує на речах, які розкривають не лише індивідуальні якості персонажа, але й менталітет українців, їхній погляд на побудову й оздоблення житла

загалом. Візія ідеального помешкання для героя повісті є іманентним уявленням про дім, яке формується крізь надра колективної національної свідомості: «Найліпше маленька біла хатка з низькою стелею, а коло неї садочок» [13, с. 42]. Цей образ в українській культурі є архетипним. «Хата з садочком» для Бесараба постає маркером національної культури, символом зв'язку із рідною землею, репрезентує не конкретне помешкання, а Дім, який об'єднує під своїм дахом усі покоління українців.

Дослідниця Г. Бошкань звернула увагу на елементи інтер'єру Бесарабового дому, які, на думку науковиці, «акцентують спадкоємність культурної пам'яті українців» [3, с. 4]. Облаштування будинку є впізнаваним, традиційним для українських хат. Тут розміщено дерев'яне ліжко, вистелене ковдрою і подушками, стіл, лава, скриня, ікони на покутті тощо. Прикметно, що поруч з образом Божої Матері в помешканні висить портрет Шевченка, чий «Кобзар» для українців був другою книгою після «Біблії», на що натякає сам Бесараб. Поет на портреті, підкреслює Пагутяк, зображений таким, яким його любили в селах: «у кожусі, смушевій шапці, з сумними селянськими вусами» [13, с. 43]. Поруч із «Кобзарем», зауважує письменниця, у цьому будинку було заведено читати твори Сковороди, якого Бесараб вважає своїм провідником у світі, тим, хто вчив мужності, стриманості, моралі.

Образ філософа присутній у творі наскрізно, завдяки його постаті Г. Пагутяк пропагує у тексті ідею богопізнання через самопізнання. Варто зазначити, що тема віри є однією із провідних у новелі. Відомо, що у суспільній свідомості українців вона завжди відігравала значну роль. Саме тому доцільно стверджувати, що екзистенціаль Дому в нашій національній культурі тісно пов'язаний з екзистенціалом Храму. Григорій Сковорода, до прикладу, вважав ці поняття тотожними. Для філософа Дім – «це не місце для замешкання, а той духовний первень, колиска, з якої виходить весь рід, в якій прищеплювали життєві ідеали, з якої починається дорога пізнання» [6, с. 305]. Дослідниця Т. Власевич наголошує, що значення концептів Дім і Храм є майже рівноцінними у свідомості українця, адже «І в оселі, і в церкві він відчуває себе захищеним, має душевний спокій» [6, с. 305]. Також варто також пригадати, що саме слово «dom», що детально осмислює М. Гайдеггер [7], в романських мовах має значення «собор». З часом поняття Дім втрачає своє первісне значення й стає синонімом до слів будинок, помешкання, житло,

хата тощо. Але у творчості Г. Пагутяк, зокрема у повісті «Гірчичне зерно», цей екзистенціал не зазнає десакаралізації, радше навпаки. Батьківська хата є священним місцем для Бесараба, моральним орієнтиром, осередком віри, любові до родини й Батьківщини.

Тісно пов'язаний із поняттям Дому у творі інший важливий для українців екзистенціал – Поле. Дослідниця Н. Ковальчук зауважує, що цей образ в українській культурі споріднений з архетипом землі «як джерела багатства та національного єднання на власному етнічному ґрунті» [10, с. 13]. Традиційно українська хата ніколи не є окремим будинком, вона зазвичай знаходиться в оточенні саду й прибудинкової ділянки, яку засіюють і обробляють. На цьому наголошує науковиця В. Даренська, зазначаючи, що «для менталітету традиційної культури притаманний погляд на дім як на продовження природи, без насильницького ламання рельєфу та краєвиду на природній та штучно створений» [9, с. 23]. У повісті Г. Пагутяк взаємозв'язок між екзистенціалами Дому та Поля відображено насамперед крізь образ саду: «Михайло підходив до кожної сливки, гладив долонею репаний стовбур з загуслими каплями соку. Дерево любить ласку, щоб на нього дивились хоч іноді» [13, с. 46]. Дослідниця Т. Власевич зауважує важливість цього архетипного образу для української ментальності. Прагнення жити в Саду, зі слів вченої, «естетично відтворилося не лише в численних казках і піснях, але й в історичному побутуванні, повсякденній життєвій реальності нашого народу» [6, с. 302]. Г. Пагутяк свідомо акцентує на духовному значенні цього локусу для героя повісті. Приїзд додому Бесараба ознаменовує його повернення до землі, до своїх коренів, бажання очиститися, відновити душевний спокій.

Г. Бошкань зауважує, що вороття Михайла після багатолітніх мандрів до рідної оселі «можна потрактувати як спробу відновлення родової пам'яті та духовного контакту поколінь, адже в міфології хата вважається місцем перебування душ предків» [3, с. 4]. Занедбаність будинку не відлякує Бесараба, а навпаки стає рушієм, що зумовлює його до праці. У своєму намірі відновити помешкання чоловік вбачає можливість порятунку для молодшого сина, який втратив відчуття Дому, адже, згідно з Гайдеггером, будувати «це те ж, що і, особливим чином, «дати мешкати» [7]. Михайло намагається не лише зробити дім придатним для проживання, для нього це екзистенційна спроба відновити первісну архітектуру буття, коли батьківська хата

мала значення потужного духовного центру для усіх членів родини. Проте життєвий досвід Гриця є травматичним, за роки бурлакування він зневірюється у людях і в собі. Хлопець зазначає, що його повернення до Урожа й ремонт хати – це лише ілюзія потрібності. Гриць називає будинок Вавилонською вежею, якій не судилося бути добудованою. Даремні спроби повернути життя в старий дім підкреслюють горе згасання роду Бесараба: молодший син, усвідомлюючи марність свого буття, накладає на себе руки, а старший, після смерті батька, по-юдовськи продасть хату за «п'ятсот карбованців».

Осмилюючи трагедію своїх взаємостосунків із дітьми Бесараб доходить висновку, що «чим більше ми віддаляємось від природи, тим слабшають кровні зв'язки» [13, с. 80]. Тема відірваності від землі, втрати коренів, є однією із провідних у творчості Г. Пагутяк. Авторка стверджує, що цінності обох синів Бесараба є крихкими. Для Гриця «його батьківщина – це він сам. Батьківщина старшого сина – його майно. Це їхня опора, яку так легко вибити з-під ніг». Неможливо вибити з-під чоловіка лише землю» [13, с. 63]. Для Г. Пагутяк важливо дослідити питання знекорінення на декількох рівнях, тому у другій частині повісті письменниця намагається простежити витoki проблеми на національному ґрунті. Для цього авторка вдається до містифікації й відправляє Бесараба у подорож потойбіччям, де його провідником стає Лесь Козловський – маловідомий український поет кінця XIX ст.

У посмерті, зображеному Г. Пагутяк, часопростір деформований. Письменниця не дарма обирає початок XX ст. як період зламу століть, який супроводжується змінами у суспільній свідомості. Герої повісті тонко відчують тогочасні настрої, не залишають їх поза увагою. «Ми від свого ґрунту вже відірвалися, а до іншого пристати не вміємо і не хочемо» [13, с. 95], зазначає Михайло, пояснюючи ці зрушення. У цей час актуалізуються національні питання, зокрема невідзначеного стану українського народу, який був розділений між двома державами. Досвід Леся, як мешканця Галичини, осмислити власну ідентичність через зв'язок із москвофілами виявився негативним. Він усвідомлює небезпеку, яка йде з іншого боку: «Бідний галичанин побачив себе темним, затурканим німцями, ляхами і попами. А потім виявилось, що то такий розрахунок, аби вівцю стриг інший пастир, і в російського орла ще чіпкіші пазурі...» [13, с. 95].

Тема поневолення української нації є наскрізною у повісті. Завдяки грі із часом Г. Пагутяк

вдається продемонструвати динаміку змін у суспільній свідомості щодо цього питання на рівні декількох поколінь. Лесь і молодий Михайло обережні у своїх висловлюваннях, дискутуючи на тему якої сторони Україні краще триматися, вони не наважуються відкрито говорити про потребу незалежності. Натомість Гриць чіткий у своїй позиції, він вдало апелює історичними фактами, згадуючи різні покоління борців за українську самостійність. Орієнтиром для нього є козаки: «Запорожці теж мали вільний дух, здоровий, зверніть увагу, бо не вмiли сидіти в містах і замках, а тільки штурмували їх з чистого поля... Не стало козаків – почали плодитись хитрі раби» [13, с. 69]. Гриць засуджує осілість, вважаючи, що вона пригнічує свідомість, проте він визнає, що однією із ключових особливостей українського народу також є тяга до боротьби: «так уже вчепитесь у свою хату, наче в ній живе бог. Вас як вовка буде тягнути до неї, а поманять ідеєю – брата, рідну матір уб'єте, спалите хату і втечете до лісу» [13, с. 69]. Такі особливості двоїстості національного характеру пояснює дослідниця Н. Ковальчук, зазначаючи, що через специфічне географічне розташування України, як держави, яка розвивалася на межі з кочовими племенами, розвиток цивілізації на цих землях набуває кордонного вигляду. Йдеться про цивілізацію, яка знаходиться на кордоні між «розумною ойкуменою культурою і силами ворожнечого буття. Вижити у цих умовах можна було тільки на ґрунті розвитку вільної особистості» [10, с. 12]. Перманентна загроза втрати дому безсумнівно вплинула на сприйняття українцем свого помешкання як безумовної цінності, що й зумовлює таку рішучість у питанні його захисту. Знаковим також є те, що в момент небезпеки поняття Дім не обмежується уявленням лише про власне обійстя. Йдеться про усю територію країни як про Дім національного буття, який необхідно відстояти перед ворогом.

Важливе значення у питанні захисту інтересів країни, на думку Г. Пагутяк, відіграє поняття пам'яті. Для авторки пріоритетно висвітлити проблему забуття як одну із ключових складових процесу знекорінення. Письменниця вважає, що втрата національної пам'яті тісно пов'язана із втраченою пам'яттю родинної. Щоб продемонструвати паралелі Г. Пагутяк заглиблює читача в дитинство Бесараба, яке, завдяки містифікації, проходить орієнтовно на початку ХІХ ст. Важливою подією у житті юного Михайла стає зустріч із паном Зоріаном, етнографом. Однією з основних тем у їхніх дискусіях стає проблема нерівності, яка на думку чоловіка, тісно пов'язана

із проблемою забуття суспільством свого минулого. Зоріан відзначає, що українці поводяться так наче перебувають у постійному стані страху, ніби бояться, що із ними трапиться якась біда. Проте, зі слів етнографа, в умовах тотального контролю й боязні все ж є спосіб зберегти свою ідентичність. Йдеться про ключову роль мови й культурної спадщини у процесі національної самоідентифікації. Зоріан помічає, як у народних піснях, які він записує по Україні, зашифрований етнічний культурний код. Він порівнює співанки із живою водою, яка поїть людську душу, є «підмурівком будинку»: «Може, вийде колись з сього затурканого люду оден чи кілька богатирів, які, напившись живої води, створять власні перли» [13, с. 109]. Етнограф також аналізує мову українців, роблячи припущення про вдачу народу, який нею послуговується: «Ся мова свідчить про лагідність люду, котрий не нападав, лиш боронився» [13, с. 111]. У висновку Зоріан розкриває Михайлу основні догми буття на цій землі, порівнюючи людей із зерном, яке ще немає коріння, але має потенціал вирости у велике дерево, якщо впаде у ґрунт. «Той, хто ростить хліб, любить мир і спокій, а хто не має своєї хати, котиться по світу. шукаючи собі й іншим муки» [13, с. 111]. Вбачаючи у хлопці тягу до мандрів, етнограф намагається застерегти його від трагедії знекорінення: «Хочеш подивитися світ – дивися, хіба вертайся додому не надто пізно, бо забудеш всі ті ласкаві слова, які в твоїй крові» [13, с. 111]. Проте, як відомо із початку повісті, Бесараб порушує обіцянку, забуваючи про рідний дім на довгі роки. Він повертається до батьківської хати наприкінці життя, не зумівши знайти собі місця у цьому світі. Дезорієнтованими залишаються і його сини. Діти Михайла мають інші цінності й уявлення про Дім та батьківщину. Побоювання чоловіка справджуються. Після його смерті, самогубства Гриця й абсолютного відчуження старшого сина від сімейного спадку, відбувається остаточне згасання роду Бесарабів. Батьківська хата буде продана, зникне пам'ять про Михайла та його предків на цій землі. Зображуючи горе занепаду родини Бесараба Г. Пагутяк застерігає від повторення цієї трагедії на національному рівні.

Висновки. Отже, екзистенціал Дім посідає значне місце в українській культурі і є одним із ключових елементів у розумінні ментальності нашого народу. Поняття має широку вибірку трактувань, яка не обмежується визначенням «місце проживання». Насамперед Дім – це духовний простір, де індивід почувається захищеним. У повісті Г. Пагутяк «Гірчичне зерно» цей образ

представлений на декількох смислових рівнях. Дім у творі є символічним місцем, сполучним центром єднання родини, точкою перетину минулого й теперішнього, а також вихідним пунктом у питанні розвитку персонажів, їхньої внутрішньої еволюції. Втрату зв'язків сім'ї Бесараба із рідним домом авторка називає трагічним фіналом для роду, адже батьківська хата уособлює в тексті не так простір проживання, як місце родинної та історичної пам'яті.

Г. Пагутяк не обмежується трактуванням екзистенціалу Дім у внутрішньосімейних межах,

розглядаючи це поняття в широкому соціокультурному контексті. Зокрема у визначення цього концепту письменниця вкладає сенси, що репрезентують уявлення про світ й окремі його компоненти на рівні національної ідентичності. Звернувшись до хронологічної ретроспективи, Г. Пагутяк простежує загрозу занепаду нації внаслідок забуття свого минулого, відірваності від рідної землі. Авторка розширює уявлення про Дім до меж країни, зауважуючи, що історія народу залежить від здатності його представників пам'ятати про своє коріння і шанувати його.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Артюх А. Проза Галини Пагутяк: герметичність як домінанта індивідуального стилю : автореф. дис. ... канд. філ. наук : 10.01.01. Київ, 2009. 20 с.
2. Бошкань Г. Міфологічний та культурно-історичний інтертексти у повісті Галини Пагутяк «Гірчичне зерно». *Збірник наукових праць «Теоретична і дидактична філологія»*. Переяслав-Хмельницький, 2017. № 17. С. 238–248.
3. Бошкань Г. Мотив пам'яті в повісті Галини Пагутяк «Гірчичне зерно». *Літературний процес: методологія, імена, тенденції. Серія «Філологічні науки»*. 2018. № 11. С. 3–7.
4. Вещикова О. «Особливі» будинки у прозі Галини Пагутяк. *Сучасні літературознавчі студії. Феномен дому в літературознавчій перспективі* : зб. наук. праць. 2016. № 13. С. 92–130.
5. Вишницька Ю. Віднайти рай: текстові варіації міфологічного сценарію початку Галини Пагутяк. *Zbiór raportów naukowych. «Literatura i kulturoznawstwo. Projekty naukowe»*. Warszawa : Diamond trading tour, 2015. S. 12–21.
6. Власевич Т. Духовно-ментальні екзистенціали української культури. *Quo vadis, humanitas? Księga Jubileuszowa dedykowana ks. prof. Jackowi Pawlikowi SVD, z okazji 65. rocznicy urodzin / за ред. О. Sinkiewicz, А. Kordonska, R. Kordonski*. Warszawa – Lwów – Kijów, 2017. С. 297–306.
7. Гайдеґер М. Будувати, проживати, мислити / пер. з нім. Возняка Т. URL: <http://www.ji.lviv.ua/ji-library/Vozniak/text-i-perek/kn3-heid1.htm> (дата звернення: 15.06.2023).
8. Гірняк М. Поетика пограниччя у «Книзі снів і пробуджень» Галини Пагутяк. *Вісник Львівського університету. Серія «Філологічна»*. 2014. № 60. С. 330–341.
9. Даренська В. Сакральність простору традиційного українського житла. *Вісник НТУУ «КПІ». Серія «Філософія. Психологія. Педагогіка»*. 2009. № 1(25). С. 22–26.
10. Ковальчук Н. «Дім»-«Поле»-«Храм» як екзистенціали української культури. *Наукові записки. Серія «Педагогічні науки»*. Кропивницький : РВВ ЦДПУ ім. В. Винниченка, 2017. № 157. С. 12–14.
11. Копилова С. Національне як екзистенціал людського буття. *Гілея (науковий вісник)* : збірник наукових праць. Київ, 2007. № 10. С. 284–289.
12. Малімон В. Самотність як екзистенціал буття-в-місті. *Вісник Львівського університету. Серія «Філософські науки»*. 2019. № 23. С. 47–53.
13. Пагутяк Г. Небесна кравчиня. *Гірчичне зерно*. Львів : ЛА «Піраміда», 2017. С. 40–113.
14. Тебешевська-Качак Т. Художні особливості прози Галини Пагутяк (жанрово-стильовий аспект). *Слово і час*. 2006. № 9. С. 51–58.